

A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Olasz Tanszékének története (1924–1940)

Bozsó Judit¹⁶

Az első világháború előtt Magyarország az Osztrák–Magyar Monarchia részeként önállóan alakíthatta ugyan oktatáspolitikáját, de az osztrák modell, és általában a német kultúra mindig erősen befolyásolták a hazai oktatásügyet. Ami az idegen nyelvek intézményes oktatását illeti, ebben az időszakban a klasszikus nyelvek (latin, ógörög) mellett modern idegen nyelvként csak németet, illetve néhány iskolában franciát lehetett tanulni. A Habsburg birodalom széthullásával a német korábbi abszolút dominanciája megszűnt, amely más megvilágításba helyezte a többi idegen nyelv helyzetét. Az évtizedeken keresztül privilegizált német mellett más, korábban kevésbé kultivált nyelvek (angol, francia, olasz) is elkezdtek terjedni. Az idegen nyelvek intézményes kereteken belüli hatékony oktatása a két világháború közötti magyar kultúrpolitika fontos kérdésévé vált, amelynek okai Magyarország háború utáni megváltozott helyzetében keresendők. Az Osztrák – Magyar Monarchia felbomlása után az egyik legsürgetőbb kérdés az önálló külpolitika megteremtése volt, amelyhez elsősorban képzett és idegen nyelveket magas szinten beszélő politikusokra, és diplomataakra volt szükség. Ezt a megváltozott helyzetet ismerte fel Klebelsberg Kunó kultuszminiszter. Az általa megfogalmazott „kultúrfőlény”-program célja a magyar kultúra újjászületése és a művelt magyarság megteremtése volt. Szervesen illeszkedett a programba az idegen nyelvek oktatásának fejlesztése, amely a sikeres külpolitikai és kulturális kapcsolatok első feltételét jelentette.

Az olasz nyelv középiskolai oktatása Magyarországon a XX. század elejéig szinte kizárólag Fiume városára korlátozódott. A „corpus separatumként” Magyarországhoz tartozó, többségében olaszok lakta városban működtek az első hazai italianisták, itt készültek az első tankönyvek, szótárak. A hazai olaszoktatás történetében a 1924. évi XI. törvénycikk hozott jelentős változásokat. Az új törvény célja a magyar iskolarendszer korszerűsítése volt, amelynek keretén belül a tanulók a modern társadalom elvárásainak megfelelő tudáshoz juthattak. E programban a korábbi klasszikus műveltség helyett nagy szerep jutott a természettudományoknak és a modern idegen nyelveknek. A törvény értelmében a középiskolákban, a meglévő német vagy francia mellett második idegen nyelvként olasz vagy angol tanulására nyílt lehetőség. Ezt követően rohamosan nőtt az olaszt tanító középiskolák száma. Az 1924/25-ös tanévben Magyarországon 12 iskolában (8 gimnáziumban, és 4 kereskedelmi iskolában) folyt olasz nyelvoktatás (NAGY I. 1936). 1943-ra ez a szám 64-re emelkedett. Ezt a felívelő tendenciát törte meg az utolsó világháborús évek diplomáciai és történelmi zűrzavara. Tíz évvel később, 1953-ban már csak 3 magyarországi iskolában lehetett olaszt tanulni (HERCZEG GY.1990).

A felsőoktatás területén az első adatok a XIX. század elejére nyúlnak vissza (a Pesti Egyetemen 1816-tól, a Műegyetemen 1856-tól folyt olaszoktatás), de jelenléte még a XIX. század

¹⁶ Történelem-olasz szakos tanár, Kodály Zoltán Gimnázium, Pécs.

folyamán is meglehetősen szórványos (JÓZSA J. 2001). Olasz tanszékek hiányában az olasz irodalommal és nyelvészettel foglalkozó kurzusok a neolatin filológiába integrálták. Az első Olasz Nyelv és Irodalom Tanszéket 1869-ben alapították a fővárosban (SZABÓ GY. 1990). A budapesti egyetem Olasz Tanszéke után, az első vidéki tanszék a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen alakult 1924-ben.

„Pécs városa az ország más városánál jelesebb, megfelelőbb, és alkalmasabb”- Nagy Lajos királyunk ezekkel a szavakkal jellemezte Pécsset abban a levélben, amelyben V. Orbán pápa engedélyt kérte az első magyar egyetem alapításához. Források hiányában a pécsi egyetem működéséről keveset tudunk, annyi azonban bizonyos, hogy az alapításnál mintaként szolgáltak az akkoriban már jelentős tradícióval rendelkező olasz egyetemek. A „Studium Generale Quinqueecclesiense” megszűnése után – egy rövid (1785-1802) időszaktól eltekintve – Pécs városában csak 1831-ben alapították újra felsőoktatási intézményt. A Szepesy Ignác kezdeményezésére született püspöki Jogi Akadémia 1923-ig működött. Ugyanebben az évben, a pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Pécsre helyezéseével a város újra egyetemi központtá vált. Az egyetem jogi, orvosi, és bölcsészkarához 1923 novemberében csatlakozott a soproni evangélikus teológiai kar (BENKE J. 1999). A hiányzó Természettudományi Kar felállítását egy miniszteri vétó akadályozta meg. Klebelsberg a Természettudományi Kar létrehozása helyett inkább egy Olasz Tanszék felállítását szorgalmazta. A Tanszék vezetésére az akkoriban Budapesten tanító Koltay-Kastner Jenőt hívták meg (PTE – EL, KÜJ, 1924.02.24). Az új intézet az egyetem Rákóczi utcai épületének második emeletén kapott helyet. Az összesen két szobából álló Olasz Tanszék elhelyezése átmeneti megoldás volt. A Kar több ízben ígéretet tett, hogy amint lehetőség adódik, gondoskodni fognak a Tanszékhez méltó, végleges elhelyezésről. Ennek ellenére, változások valószínűleg később sem történtek, ugyanis a Kari Tanácsi jegyzőkönyvekben még két évvel később is találunk egy utalást, amely szerint “az Olasz Intézet még a mostani viszonyok között is méltatlan és restelni való viszonyok közé került” (PTE – EL, KÜJ, 1926.02.13). Az első időszakban hiányoztak a megfelelő könyvek, és szótárak, amelyek beszerzéséhez Koltay professzor többször kérte az egyetem nagyobb mértékű anyagi támogatását (PTE – EL, KÜJ, 1925.03.03).

Koltay-Kastner Jenő 16 évi pécsi működése alatt az egyetem, és a város italianista életének meghatározó alakja volt. 1927-ig az egyetem nyilvános rendkívüli, később rendes tanára, az 1932/33-as tanévben a Bölcsészettudományi Kar dékánja. 1927-től a Korvin Máttyás Társaság helyi tagozatának vezetője, az 1935-ben alapított Pannónia folyóirat alapítótagja és szerkesztője. Italianisztikai témájú kutatásai és publikációi négy nagy témakörrel foglalkoznak: olasz irodalomtörténettel, komparatistikával, lexikográfiával, és történettudománnyal. E témákban összesen 14 könyvet, és 70 tanulmányt publikált. Koltay legnagyobb vállalkozása azonban az olasz–magyar, magyar–olasz középszótár elkészítése volt. A pécsi Danubia kiadó kiadásában 1930-ban az olasz–magyar, 1934-ben pedig a magyar–olasz rész jelent meg. Carlo Tagliavini, a budapesti egyetem akkori olasz lektora a *Corvina* folyóirat hasábjain erős kritikát fogalmazott meg a magyar–olasz kötetéről. Bíráló tanulmányában kifogásolta, hogy a szótár tele van elavult szavakkal, amelyek a köznyelvben már nincsenek használatban. A Tagliavinivel folytatott éles hangú vita után Koltay, Virányi Elemér, és Szabó Mihály segítségével átdolgozta a szótárt,

amelynek javított kiadása 1943-ban jelent meg. A Magyar Tudományos Akadémia Szótárkészítő Bizottságának felkérésére, 1955-ben nekilátott a nagy magyar–olasz szótár elkészítésének, amelynek első kiadása 1963-ban látott napvilágot (HERCZEG GY. 1994). Koltay a pécsi Olasz Tanszék vezetői posztját 1936 januárjáig töltötte be. Pályája során italianisták generációit nevelte, akik közül néhányan, hozzá hasonlóan, a magyarországi italianisztika elismert kutatóivá váltak. 1936-ban a Római Magyar Akadémia igazgatójává nevezték ki, de státusza megmaradt a pécsi egyetemen, amit a Kar következőképpen indokolt:

[...]teljesen átérezve Egyetem és Külföldi Tudományos Intézet közötti szellemi együttműködés és kulturális kapcsolatok szükségét, az Olaszországhoz fűződő művelődési és nemzeti érdekek szolgálata érdekében a (Kar) a következő határozati javaslatot és kérelmet terjeszti a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi Miniszter Ur elé: A Kar örömmel venné dr. Koltay-Kastner Jenő ny.r. tanárnak a római Magyar Intézet igazgatásával való megbízatását, és ezzel kapcsolatban hozzájárul ahhoz, hogy Karunkon tanszékét oly mértékben lássa el, amennyire ezt a római Magyar Intézet igazgatásának teendői megengedik [...] továbbá kívánatosnak tartja, hogy a keszthelyi nyári egyetem és diáküdüllő ház igazgatása útján ezekből az olasz-magyar diák és tanárcsere egy Róma-pécsi gócpontját alakítja ki, mert véleménye szerint dr. Koltay-Kastner Jenő ny.r. tanár új kapcsolatai egyetemünk számára csak nyereséget jelentenek (PTE – EL, KÜJ, 1935.11.20).

Koltay távozása nehézségeket okozott az Olasz Tanszéken. Az általa tartott órák helyettesítésével három tanárt bíztak meg: a francia tanszéken tanító Birkás Gézát, a klasszika-filológus Kerényi Károlyt és Fülep Lajos esztétát. Később, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium elfogadhatatlannak találta, hogy Koltay helyettesítését három emberrel oldották meg, és kérte, hogy a Tanszék egységes irányításának érdekében egy embert jelöljenek ki a professzor helyettesítésére. A Kar a Minisztérium kérését tudomásul véve 1937. szeptember 27-én döntött a kérdésről. Az ülésen Halasy-Nagy József dékán Birkás Gézát javasolta erre a posztra, aki azonban visszautasítva a felkérést, Kardos Tibor megbízatását szorgalmazta. Birkás és Kardos mellett, harmadik lehetőségként, Fülep neve is felmerült, Birkás azonban élesen bírálta ez utóbbi esetleges kinevezését. „[...] dr. Fülep Lajos kimondottan esztétikus és nem irodalomtörténész vagy filológus. Nem is irodalmi előadásokat tartott, hanem hallgatóival olasz szerzőket fordítottak és beszéltek meg” (PTE – EL, KÜJ, 1937. 09.27). Halasy-Nagy dékán viszont így reagált a Fülepet ért vádakra:

Dr. Fülep Lajos szerint a hallgatók oly kevésbé tudnak olaszul, hogy az olasz nyelven tartott előadást nem értik meg. Ezért olvastatott és fordítottat velük. A hallgatók még ezt is nehéznek találták, nem jelentek meg az előadáson és a kollokviumokon, az olasz nyelv okozta nehézséget úgy kerülték meg, hogy dott. Birkás Géza és dott. Kerényi Károly ny.r. tanároknál kollokváltak magyar nyelven. Ha egy tanár (dr. Fülep Lajos) kap megbízást, kénytelenek lesznek nála kollokválni és így megkövetelheti tőlük az olasz nyelv tudását (PTE – EL, KÜJ, 1937. 09. 27).

Hosszú vita után, az ülésen végül Kardos megbízatása mellett döntöttek, aki azonban egy szemeszter után lemondott, így az 1937/38-as tanév második félévétől Fülep Lajos lett az Olasz Tanszék vezetője. Fülep elsősorban filozófus volt és esztéta. A pécsi Olasz Intézetben töltött évei, pályájának egy marginális szakaszát jelentették, filozófiai irányvonalú kurzusai azonban egy rövid időre meghatározták a Tanszék arculatát.

Az Olasz Intézet tanárainak számát, és tanított tantárgyait illetően a legmegbízhatóbb forrásnak a Bölcsészettudományi Kar tanrendjei bizonyulnak. Ezek alapján a Tanszék tizenhat éves működésének időszakában összesen tizenkét (öt olasz, és hét magyar anyanyelvű) tanár tanított az Olasz Intézetben. A mai gyakorlathoz hasonlóan, az olasz anyanyelvű tanárok a lektori posztot töltötték be, megbízatásuk a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól függött.

Az első pécsi olasz lektor – Paolo Calabro – 1925-ben érkezett az egyetemre és 1928-ig maradt megbízatásban. Pécsi működésének három éve alatt az Olasz Intézetben tartott nyelvórákat kezdőknek és haladóknak, illetve az egyetem gyakorlóiskolájában tanított. Pécsről való távozása után a fővárosban telepedett le, és a Magyarországi Olasz Kultúrintézet igazgatója lett. Nyelvtanári tapasztalatai alapján ezekben az években több külföldieknek szóló olasz nyelvkönyvet publikált. (*Compendio di letteratura italiana. Ad uso degli stranieri; Poesie scelte e commentate per gli stranieri; Grammatica italiana per gli stranieri con esercizi di lettura e conversazione*)

Calabro távozása után Vándor Gyula lett az Olasz Intézet lektora. 1928-ban *Ugo Foscolo e il romanticismo* című disszertációjával elsőként doktorált a pécsi egyetemen olasz nyelv és irodalomból. Ugyanebben az évben kezdett tanítani az Olasz Intézetben, ahol a nyelvészeti órákon kívül szakmódszertani kurzusokat is tartott. Egyetemi tanári állása mellett Pécs több középiskolájában tanított olaszt éveken keresztül. Iskolai elfoglaltságai mellett nagy buzgalommal és lelkesedéssel vett részt a város italianista életének szervezésében. A Korvin Mátyás Egyesület pécsi tagozatának alapító tagja, éveken keresztül pénztárosa és az egyesület által szervezett tanfolyamok tanára. Számos olasz témájú cikket publikált a helyi sajtóban. 1933-ban jelent meg *Olaszország és a magyar romantika. Az olasz és a magyar jellem egymáshoz való viszonya a magyar romantika irodalmában* című tanulmánya. Ebben nem egyszerűen az olasz romantika magyar irodalomra gyakorolt hatását elemzi, hanem ezen túlmutatva megpróbálja feltárni, hogy a magyar közönség az olasz vonatkozású szépirodalmi művek alapján a XIX. században milyen képet formált az olasz népről. A tanulmányra tekintélyes folyóiratok is reflektáltak. A *Nyugat* hasábjain Révay József, az *Irodalomtörténeti Közlemények*-ben Solt Andor, a *Pester Lloyd*-ban Turóczi Tostler József, a *Magyar Kultúra*-ban Nagy Miklós, a *Századok* című folyóiratban pedig Halász Gábor írt véleményt Vándor Gyula munkájáról. A pécsi Bölcsészettudományi Kar elköltözése után Szegeden folytatta munkáját, ahol az újjászervezett Olasz Tanszék lektora lett. 1945-ben személyes kérésére visszahelyezték Pécsre. 1959-es nyugdíjazásáig a város több középiskolájában tanított olasz nyelvet. Olasz tanári működése mellett a délszláv-magyar kapcsolatok elmélyítésének egyik szószólója volt. Szegedi egyetemi működése alatt nem csak az Olasz Tanszék, hanem a Délszláv Nyelvek és Irodalmak Tanszékének lektora is. 1942-ben a *Délvidéki Szemle* című folyóirat nyitó számában elsőként hangsúlyozta a magyar–délszláv kapcsolatok elmélyítésének és a délszláv kultúra megismerésének szükségességét. Közel százoldalas, rendkívül őszinte hangú önéletrajzi írása, és fennmaradt naplói alapján hosszasan lehetne időzni Vándor életének és munkásságának

szerteágazó részletein. Ezek alapos vizsgálata, és feldolgozása remélhetőleg a közeljövőben fog megtörténni.

A harmincas években Vándor Gyula mellett, Ernesto Peternolli, Saverio de Simone, és Mario Bormioli töltötték be a lektori pozíciót. Irodalomtörténeti kurzusokat Koltay-Kastner Jenő, Fülep Lajos, Kardos Tibor, Birkás Géza, Kerényi Károly, nyelvészetet Mayer Erzsébet tanított.

Az Olasz Intézet képzési felépítése szintén a tanrendek alapján rekonstruálható. A tanulók alacsony számát tekintve, a kurzusok valószínűleg nem évfolyamonként voltak differenciálva, hanem az összes olasz szakos hallgató számára kötelezőek voltak. Az egyetlen csoportonkénti differenciálásra utaló megjelölés a nyelvgyakorlat órákra vonatkozik, amelyekből félévenként mindig kettőt, egy haladó, és egy kezdő csoportot indítottak. Ebből következik, hogy az Olasz Tanszékre való jelentkezésnek nem volt feltétele az előzetes olasz nyelvtudás. A kezdők De Amicis „*Szív*” című ifjúsági, a haladók Manzoni *Jegyzete* című történelmi regénye alapján tanultak olaszul. A képzésen belül a nyelvészeti kurzusokkal szemben nagyobb hangsúlyt kaptak az irodalomtörténeti előadások. Egy-egy szemeszterben, különböző korszakok és irányzatok képviselőiről egyszerre tanultak a hallgatók. E program jelentősen különbözik a mai Olasz Tanszék képzési felépítésétől, amely az irodalomtörténeti kurzusok tekintetében az olasz irodalom századok szerinti felosztásán, és azok szemeszterenkénti elmélyítésén alapul. Az irodalmi és nyelvészeti előadások mellett, a szemináriumi gyakorlatokon a hallgatók irodalmi szövegek fordításával foglalkoztak. A szakmódszertan órák a leendő olasz szakos tanárok didaktikai felkészültségét célozták előkészíteni.

A két világháború közötti pécsi Olasz Tanszék hallgatóiról az Egyetemi Levéltárban összeállított digitalizált adatbázis alapján jutottunk információhoz. A hallgatók beiratkozási dokumentumai alapján készült feldolgozás szerint a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem olasz szakán összesen 51 hallgató végezte tanulmányait, közülük 30 fiú és 21 lány volt. A Tanszék hallgatói az ország minden tájáról érkeztek. A fiúk többsége reáliskolában, a lányok leánygimnáziumban végezték középiskolai tanulmányaikat. A vallási összetételt illetően, 32 katolikus, 14 református, 4 izraelita, egy tanuló pedig a görög katolikus egyházhoz tartozott. Többségük a középréteghez tartozó értelmiségi családokból származott. Nagy részük főszakjuk mellett második szakként választotta az olaszt, heten doktorátust is szereztek. A doktori disszertációk közül csak a már korábban említett Vándor Gyula, Kardos Tibor, és Mayer Erzsébet dolgozatát sikerült megtalálnunk. Nagyobb szerencsénk volt a szakdolgozatokkal, amelyekből 15 példány maradt meg az Egyetemi Könyvtárban. A Tanszék egykori hallgatói között találjuk az író Grandpierre Emilt, Mórítz Györgyöt – számos olasz nyelvű kiadvány és tankönyv kiváló szerzőjét és szerkesztőjét – , illetve Tóth Lászlót, aki 1982-ben bekövetkező haláláig az olaszországi magyarisztika legaktívabb képviselője, a római La Sapienza Egyetem Magyar Tanszékének lektora, és műfordító volt. (Az olasz közönség neki köszönheti Ady Endre és József Attila verseinek első fordításait.)

Az Olasz Intézet egykori hallgatói közül kerültek ki a helyi középiskolákban tanító olasz tanárok is. Lang Felícia és Nagybatonyi Erzsébet a Leőwey Gimnáziumban, Lénárt Franciska a Női Felsőkereskedelmi Iskolában, Vándor Gyula a gróf Széchenyi István Reáliskolában tanított

olasz nyelvet. (A tragikus sorsú Lénárt Franciska életének Surján Miklós tanulmánya állít emléket). Az Olasz Intézet egyetlen ma élő egykori hallgatója, dr. Papp Gyula, a harmincas évek végén kezdte tanulmányait az egyetemen, majd a Bölcsészettudományi Kar elköltözése után Szegeden végzett, és az ottani Piarista Gimnáziumban kezdett olaszt tanítani. A háború után visszatért Pécsre, és a szentlőrinci általános iskolában tanított magyar nyelv és irodalmat. 1960-tól nyugdíjazásáig a Széchenyi Gimnázium tanára volt.

1940-ben a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karát Szegedre helyezték át. A magyarországi egyetemek karainak átszervezése a második bécsi döntés következménye volt, amely értelmében Erdély északi része visszakerült Magyarországhoz. Az 1940. évi XXVIII. törvénycikk rendelkezése szerint a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemet eredeti, kolozsvári székhelyén kellett visszaállítani, ugyanakkor Szegeden gondoskodni kellett egy új egyetem felállításáról. A törvény értelmében a debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem Bölcsész- és Történettudományi Karán a természettudományi és matematikai tanszékek, a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen pedig a teljes Bölcsészettudományi Kar működését az 1940/41-es évtől átmenetileg szüneteltették. A megszüntetett tanszékeken dolgozó pécsi, és debreceni tanárok elhelyezését a törvény a kultuszminiszterre bízta. Az Olasz Tanszék tanárai a Szegeden felállított Bölcsészettudományi Karon folytatták munkájukat.

A pécsi Olasz Tanszék Herczeg Gyula vezetésével 1985-ben kezdte újra működését az akkor alakult Romanisztika Tanszékcsoporthoz. Herczeg Pécsen született, középiskolai tanulmányait a Pécsi Reáliskolában folytatta, ahol 1935-ben érettségizett. Pécshez fűződő emlékei valószínűleg nagyban segítettek az Olasz Tanszék újraszervezésében.

A hazai italianisztika virágkorát jelentő két világháború közötti időszak több körülmény kedvező alakulásának volt köszönhető. A téma pécsi vonatkozású vizsgálatát több szempont indokolta. A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem 1924-ben alapított Olasz Tanszékéről elismert italianisták kerültek ki, akik tanáraikhoz hasonlóan sokat tettek a magyarországi italianisztika fejlődéséért. A Tanszéknek és a tanárképzésnek köszönhetően az olasz nyelv középiskolai jelenléte is biztosított volt a városban. Az egy időben működő három magyar–olasz kulturális egyesület jelenléte és igyekezete lehetővé tette, hogy a város lakossága ingyenes nyelvkurzusok és ismeretterjesztő előadások keretében ismerkedjen az olasz nyelvvel és kultúrával. Mindezeket összevetve elmondható, hogy Pécsen – a többi vidéki városhoz képest egyedülálló módon és mértékben – a két világháború között élénk italianista élet bontakozott ki, amely néhány lelkes szereplő tevékenységének volt köszönhető. Az örvendetesen megindult folyamatot a háború, illetve az annak hatására kialakult politikai változás törte meg.

Néhány évtizednyi szünet után az Olasz Tanszék újraindulása megteremtette a korábbi hagyomány folytatásának a lehetőségét. A Tanszék profilja és képzési rendszere a két világháború közöttihez képest jelentősen módosult. A Luigi Tassoni professzor vezetésével működő mai Olasz Tanszék célja, hogy magas színvonalú tudományos és oktatói munka biztosításával megfeleljen az európai szintű elvárásoknak. A hagyományos képzési feladatokon túl a tanszék ennek érdekében számos konferenciát és továbbképzést szervezett, melyeken a hazai italianisztika jeles képviselőin kívül más világhírű kutatók is részt vettek. A felsőoktatási rendszer reformját

jelentő bolognai típusú képzésre való átállás az Olasz Tanszékét is új kihívások elé állította. A reformot kísérő jól ismert nehézségek ellenére a tanszék feladata a jövőben is az lenne, hogy a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodva, folytassa a neves elődök sikeres tevékenységét, és meghatározó tényezőként biztosítsa az olasz nyelv és kultúra pécsi jelenlétét.

Irodalom

- A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem tanrendje a (...) tanévre (1924-1940), Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda R.T., Pécs
- BENKE J. 1999: Egyetemünk története - Alexandra Kiadó, Pécs, 1999.
- HERCZEG GY. 1990: La situazione dell'insegnamento dell'italiano nei licei e nella scuola dell'obbligo in Ungheria – In: LO CASCIO V. (szerk.) Lingua e cultura italiana in Europa, Le Monnier, Firenze, 1990, pp. 522-524.
- HERCZEG GY. 1994: Koltay–Kastner Jenő a lexikográfus – In: VÍGH É. (szerk.) Koltay-Kastner Jenő szellemi hagyatékából: Emlékkötet a tudós születésének 100. évfordulójára, JATE Press, Szeged, 1994, pp. 65-81.
- JÓZSA J. 2001: Adalék a magyarországi olaszoktatás történetéhez - Acta Paedagogica, 2001.1. pp. 31-34.
- NAGY I. 1936: La Convenzione Culturale fra Ungheria e Italia - Corvina, 1936. pp.10-39.
- PTE–EL, KÚJ = Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár. Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar iratai. Kari Tanács üléseinek jegyzőkönyvei (1923-1940).
- SURJÁN M. 2003. Bibliával a gettóba. Egy elfelejtett pécsi tanárnő, Lénárt Franciska élete – In: A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 2001-2002. 46-47. Pécs, 2003. pp. 149-165.
- SZABÓ GY. 1990: La situazione dell'insegnamento dell'italiano nelle università ungheresi - In: LO CASCIO V. (szerk.) Lingua e cultura italiana in Europa, Le Monnier, Firenze, 1990, pp. 531-535.
- VÁNDOR GY. 1963: Vándor Gyula önéletrajzi írása. (Kézirat)